

EURYDICE

Raport Polskiego Biura

PODRĘCZNIKI SZKOLNE W EUROPIE

Publikacja, zatwierdzanie i finansowanie

Opracowanie
Zuzanna Bogusławska
Magdalena Górowska-Fells
Beata Płatos

2013

WSTĘP

W roku 2012 temat podręczników szkolnych po raz kolejny cieszył się dużym zainteresowaniem na Forum „Question and Answer” sieci Eurydice. Tym razem łotewskie i węgierskie biura Eurydice zwróciły się do kolegów z innych krajów Unii Europejskiej z prośbą o odpowiedź na pytania związane z tym zagadnieniem. Łotwę szczególnie ciekawiła kwestia publikacji podręczników, organizacji i ewentualnego zatwierdzenia na poziomie centralnym zawartych w nich treści oraz kwestia możliwości wyboru podręczników, jak również sposobu ich finansowania. Pytania Węgrów obejmowały szczegóły dotyczące wydawnictw, liczby alternatywnych podręczników z danej dziedziny czy też informacje na temat procesu dokonywania wyboru odpowiedniego podręcznika. Na pytanie Łotyszy odpowiedziało 10 biur krajowych, natomiast na pytanie Węgrów 11. W niniejszym raporcie zamieszczone zostały zebrane informacje na temat podręczników szkolnych w Unii Europejskiej, pozyskane z obu wyżej wymienionych źródeł.

ANGLIA, WALIA I IRLANDIA PÓLNOCNNA

W Anglii, Walii i Irlandii Północnej podręczniki znajdują się jedynie w ofercie wydawnictw komercyjnych, a ich publikacja nie wymaga uprzedniego zatwierdzenia treści przez ministerstwo. Za wybór odpowiedniej książki odpowiedzialni są nauczyciele, jednak ich decyzja musi uzyskać akceptację nauczyciela-koordynatora danego zespołu przedmiotowego oraz dyrektora szkoły. Ponieważ nie istnieje lista obowiązkowych podręczników, przy wyborze materiałów dydaktycznych najważniejsza jest zgodność treści z obowiązującą podstawą programową oraz ze standardami egzaminacyjnymi. Szkoły publiczne gwarantują swoim uczniom darmowe pomoce dydaktyczne (podręczniki i ćwiczenia); Podręczniki, które są finansowane z budżetu państwa pozostają jednak własnością szkoły i są oddawane do użytku uczniom jedynie na czas roku szkolnego.

BELGIA FRANCUSKOJĘZYCZNA

W Belgii Francuskojęzycznej publikowaniem podręczników zajmują się prywatne wydawnictwa i to one ponoszą wszelkie związane z tym koszty. Jedynie materiały udostępniane w Internecie przez Ministerstwo Edukacji finansowane są z budżetu państwa. Lista obowiązujących podręczników nie jest z góry narzucana - szkoła ma swobodę wyboru najlepszych jej zdaniem pozycji, muszą one jednak być zgodne z podstawą programową. Z uwagi na bogatą ofertę alternatywnych podręczników, decydując się na zakup wytypowanej przez ministerstwo publikacji szkoła uzyskuje zazwyczaj od państwa zwrot kosztów. W placówkach publicznych podręczniki przekazywane są uczniom za darmo natomiast w szkołach niepublicznych dofinansowanych ze środków publicznych rodzice zobowiązani są

zaopatrzyć dzieci w materiały edukacyjne na własny koszt (istnieje również możliwość nabycia używanych podręczników).

CYPR

Na Cyprze treść podręczników przygotowywana jest przez grupę ekspertów -inspektorów, nauczycieli i wykładowców akademickich z Ośrodka ds. Programów Szkolnych, działającego przy Instytucie Pedagogiki. Publikowaniem materiałów zajmują się niezależne wydawnictwa, w tym również kilka międzynarodowych. Wyboru książek znajdujących się na liście publikacji zatwierdzonych do użytku w szkole dokonują inspektorzy i komisja pod nadzorem Ministerstwa Edukacji i Kultury. Podczas oceny materiałów edukacyjnych uwzględniane są takie czynniki jak: zawartość merytoryczna, szata graficzna, poziom trudności oraz cena. W przypadku większości przedmiotów w całym kraju stosuje się wskazany przez ministerstwo jeden podstawowy podręcznik. Nauczyciele mogą jednak posługiwać się dodatkowymi pomocami naukowymi spełniającymi wymagania cypryjskiego programu nauczania. Często korzysta się również z podręczników greckich. Wszelkie koszty związane z wydawaniem podręczników pokrywane są z budżetu państwa. Uczniowie wszystkich szkół publicznych na Cyprze mają zagwarantowane bezpłatne podręczniki, jednak niektóre z nich muszą zostać zwrócone placówkom edukacyjnym przed końcem roku szkolnego. Dodatkowo uczniowie szkół podstawowych otrzymują darmowy zestaw artykułów papierniczych.

CZECHY

W Czechach przygotowaniem materiału zawartego w podręcznikach zajmują się niezależni autorzy, którzy następnie sami zgłaszają się do wybranego przez siebie wydawnictwa. Przyjęte do druku książki muszą zawierać treści zgodne z założeniami obowiązującej ustawy o szkolnictwie, ramowym programem nauczania oraz innymi regulacjami prawnymi. Od tego momentu wszelkie koszty związane z publikacją pokrywa wydawnictwo. Utworzona została lista podręczników zaakceptowanych do użytku w szkole, którą znaleźć można w biuletynie Ministerstwa Szkolnictwa, Młodzieży i Sportu. Wybierając pozycje wymienione w spisie, szkoła zazwyczaj uzyskuje zwrot kosztów zakupu podręczników. Decyzję o użyciu konkretnych materiałów dydaktycznych podejmuje dyrektor szkoły. Ponieważ w Czechach oferta podręczników jest zróżnicowana, w sprzedaży znajduje się wiele publikacji nie posiadających oficjalnego zatwierdzenia. Władze szkoły mają prawo wybrać taką pozycję pod warunkiem, że spełnia ona wszystkie wymagania wyszczególnione w programie nauczania. Koszty nabycia podręczników pokrywane są zazwyczaj z budżetu państwa. Dzieci uczęszczające do klasy przygotowawczej oraz pierwszej klasy szkoły podstawowej dostają książki na własność, natomiast uczniowie starszych roczników zobowiązani są oddać wypożyczone materiały najpóźniej do końca roku szkolnego. W przypadku dzieci uczęszczających do szkół średnich (po zakończeniu obowiązku nauki) wszelkie wydatki związane z

kupnem podręczników ponoszą rodzice. Wyjątek stanowią jedynie uczniowie niepełnosprawni oraz pochodzący z rodzin defaworyzowanych, którym wypożycza się nieodpłatnie podręczniki i pomoce naukowe.

FINLANDIA

W Finlandii znajduje się pięć głównych wydawnictw, które specjalizują się w sprzedaży podręczników. To właśnie one pokrywają wszelkie koszty związane z procesem publikacji. Wyjątek stanowią materiały dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, dzieci imigrantów, uczniów posługujących się rzadkimi językami oraz dzieci z mniejszości religijnych. Zestaw podstawowych podręczników nie jest narzucany odgórnie, dlatego też za ich zawartość merytoryczną odpowiedzialni są eksperci z zakresu różnych dziedzin nauki współpracujący z poszczególnymi domami wydawniczymi, nie zaś ministerstwo. Decyzję o doborze odpowiedniej publikacji podejmuje nauczyciel. Ponieważ każde z wydawnictw oferuje średnio 5 różnych pozycji z danej dziedziny, jedynym wymogiem względem nauczyciela jest wybranie podręcznika zgodnego z wytycznymi szkoły, a tym samym z krajową podstawą programową i odpowiednim ustawodawstwem. Rodzice na ogół nie biorą udziału w typy podejmowaniu decyzji o wyborze podręcznika. Nie ponoszą też żadnych kosztów związanych z kupnem podręczników dla uczniów tzw. długiej szkoły podstawowej obejmującej też szkołę średnią I stopnia (ISCED 1 i 2), gdyż za ich zapewnienie odpowiedzialne są szkoły. Ponadto dzieciom zagwarantowany jest zestaw darmowych artykułów papierniczych. Natomiast uczniowie szkoły średniej II stopnia mogą nabyć niezbędne materiały we własnym zakresie lub wypożyczyć je ze szkoły.

GRECJA

Zgodnie z ustawą z 2011 roku jednostką odpowiedzialną za publikację podręczników w Grecji jest Instytut Informatyki i Prasy - Diofantus. W związku z tym na rynku edukacyjnym nie funkcjonują żadne wydawnictwa międzynarodowe. Za treść materiałów dydaktycznych odpowiada podległy ministerstwu edukacji i ministerstwu kultury Instytut Polityki Oświatowej. Podręczniki zatwierdzane są na poziomie centralnym. W całym kraju obowiązuje jeden zestaw podstawowych materiałów edukacyjnych. Wyjątek stanowią jedynie podręczniki do nauczania języków obcych, jednak muszą to być pozycje znajdujące się na sporządzonej przez ministerstwo liście. Wszelkie wydatki związane z publikacją podręczników pokrywane są z budżetu państwa. Jednocześnie wszystkie podręczniki wydawane przez instytut Diofantus zapewniane są uczniom przez ministerstwo. Rodzice zmuszeni są do nabycia podręczników we własnym zakresie jedynie w przypadku wysłania dziecka do szkoły prywatnej.

HISZPANIA

Na hiszpańskim rynku podręczników obecne są zarówno prywatne – krajowe, jak i międzynarodowe, wydawnictwa edukacyjne, przy czym pozycje znajdujące się w ofercie tych pierwszych nie podlegają ocenie władz edukacyjnych. Wszelkie koszty związane z pojawieniem się nowego podręcznika pokrywane są zazwyczaj przez wydawnictwa, choć zdarza się, że niektóre wspólnoty autonomiczne, posługujące się, obok hiszpańskiego, innym językiem urzędowym wspierają finansowo publikację materiałów dydaktycznych promujących ich lokalny język. W Hiszpanii podręczniki nie są obowiązkową pomocą naukową, w związku z tym w niektórych szkołach nie są one stosowane. Z uwagi na brak listy podręczników zaakceptowanych do użytku w szkole, wybór materiałów jest indywidualną sprawą każdej instytucji edukacyjnej. Ważne jest jednak, aby książki spełniały ogólne założenia podstaw programowych dla ucznia w danym wieku. Przy doborze odpowiednich materiałów nauczycielom pomaga rada szkoły, rodzice nie mają wkładu w podejmowanie tego typu decyzji. Przyjęte jest, że zazwyczaj to rodzice lub prawni opiekunowie dziecka zapewniają mu dostęp do podręczników. Władze edukacyjne Wspólnot Autonomicznych wspierają rodziny uczniów poprzez system dofinansowania na zakup podręczników. W przypadku niektórych Wspólnot Autonomicznych, takich jak Madryt, uczniowie pochodzący z rodzin społecznie i ekonomicznie defaworyzowanych obejmowani są szkolnym programem wypożyczania materiałów edukacyjnych. W niektórych wspólnotach, np. w Estremadurze, wypożyczone podręczniki są uznawane za obowiązujące na okres minimum 4 lat.

HOLANDIA

Większość wydawnictw naukowych w Holandii oferuje podręczniki opracowane na podstawie różnych metod nauczania, dlatego też odpowiedzialność za wartość merytoryczną materiału dydaktycznego spoczywa na samym wydawnictwie, nie zaś na ministerstwie. Szkoły samodzielnie dobierają zestawy podręczników adekwatne dla wybranego programu kształcenia, często pozostawiając w tej kwestii autonomię samym nauczycielom. Z tego względu placówki edukacyjne podlegają stałej ocenie Inspektoratu Jakości Kształcenia. Uczniom szkół podstawowych i średnich darmowe podręczniki zapewnia szkoła i to do niej należy decyzja czy dzieci dostaną książki na własność, czy też będą im wypożyczone.

ISLANDIA

W Islandii publikacją podręczników zajmuje się państwowe wydawnictwo The National Centre for Education Materials (Narodowe Centrum Materiałów Edukacyjnych), podlegające Ministerstwu Edukacji, Nauki i Kultury w Reykjavíku. Koszty publikacji podręczników są pokrywane z budżetu państwa. NCEM zapewnia materiały edukacyjne wszystkim uczniom w wieku od 6 do 16 lat. Treści zawarte w podręcznikach

opracowywane są przez samo wydawnictwo, jednak muszą one być zgodne z programem nauczania przygotowanym przez ministerstwo. Zdarza się, że niektórzy nauczyciele przygotowujący materiał do publikacji przez NCEM testują go na grupie swoich uczniów, choć nie jest to regułą. Mimo iż islandzki rynek podręczników jest stosunkowo ograniczony, nauczyciele mogą korzystać z materiałów w różnym formacie (audio, video, programy multimedialne). Darmowy zestaw podręczników zgodnych z podstawą programową jest przekazywany uczniom przez NCEM, dlatego też rodzice nie ponoszą żadnych kosztów związanych z kupnem materiałów dydaktycznych. Zobowiązani są jedynie do zapewnienia dziecku wszelkich dodatkowych materiałów szkolnych m.in. artykułów piśmienniczych.

LOTWA

Na Łotwie publikacją podręczników zajmują się prywatne oraz międzynarodowe wydawnictwa, które, w zależności od sytuacji na rynku, samodzielnie ustalają wysokość ich cen. Szkoły mają prawo wybrać dowolną książkę znajdującą się na liście podręczników zaakceptowanych do użytku w szkole, chociaż nie ponoszą żadnych kar za korzystanie z pozycji niewyszczególnionej w zestawieniu. Wybór podręcznika figurującego na oficjalnej liście gwarantuje odpowiedni zakres materiału oraz jego wysoką jakość, jako że przed zamieszczeniem w spisie każda publikacja oceniana jest przez ekspertów z zakresu pedagogiki i metodyki. Szczególną uwagę zwraca się na prawdziwość zawartych w podręcznikach informacji, zgodność jego treści z programem nauczania oraz jego użyteczność w prowadzeniu zajęć. To nauczyciel wybiera odpowiedni podręcznik, choć decyzja ta wymaga akceptacji dyrektora danej placówki edukacyjnej. Państwo ponosi wszelkie koszty związane z zaopatrzeniem uczniów w podręczniki, jednak dotyczy to jedynie pozycji zawartych na liście podręczników zatwierdzonych do użytku w szkole. Książki te wykorzystywane są przez szkołę zazwyczaj przez 3 do 5 lat i są używane przez kolejne roczniki uczniów. Jedyne wydatki rodziców wiążą się z kupnem zeszytów ćwiczeń do wszystkich przedmiotów, chociaż ostatnio trwa debata nad możliwością zakupu tych materiałów ze środków budżetowych.

NIEMCY

W Niemczech funkcjonuje 45 wydawnictw, które specjalizują się w publikacji podręczników szkolnych. Wszystkie podręczniki przeznaczone do użytku w szkole muszą zostać zatwierdzone przez Ministerstwa Edukacji poszczególnych landów. Ocenie podlega zarówno ich jakość, jak i cena. W razie wątpliwości ministerstwo prosi o opinię grupę ekspertów. Na liście podręczników zaakceptowanych do użytku w szkole znajduje się zazwyczaj od 4 do 6 pozycji do danego przedmiotu, spośród których szkoła zobowiązana jest wybrać jedną. W podjęciu decyzji dyrektorowi pomaga zazwyczaj grupa nauczycieli przedmiotu, natomiast zdanie rodziców nie jest brane pod uwagę. Dzieci uczęszczające do szkół podstawowych kupują

własne podręczniki, podczas gdy starsi uczniowie wypożyczają je ze szkoły. Przeciętna trwałość podręcznika wynosi od 4 do 5 lat. Zgodnie z rozporządzeniami wydanymi przez Ministerstwa Edukacji każdego landu, rodzice pokrywają zazwyczaj jedną trzecią kosztów zakupu podręcznika, reszta finansowana jest przez wspólnotę związaną z miejscem zamieszkania ucznia. Ponadto rodzice zobligowani są do samodzielnego zakupu wszelkich dodatkowych pomocy naukowych, takich jak np. słowniki.

SŁOWACJA

Na Słowacji podręczniki sprzedawane są przez prywatne wydawnictwa, które samodzielnie decydują o zawartych w nich treściach, jak również pokrywają wszelkie związane z publikacją koszty. Książki muszą zostać zaakceptowane przez Ministerstwo Edukacji, a następnie umieszczone na regularnie aktualizowanej liście podręczników zaakceptowanych do użytku w szkole. Wartość materiału ocenia zespół ekspertów, zwracając szczególną uwagę na zgodność treści z wymaganiami podstawy programowej. Wyboru odpowiedniego podręcznika dokonuje nauczyciel w porozumieniu z całym gronem pedagogicznym, przy czym wskazana książka musi znajdować się w spisie pozycji zatwierdzonych przez ministerstwo. Ponieważ zakup materiałów dydaktycznych jest w pełni finansowany z budżetu państwa, jedyne co szkoła musi zrobić, to zamówić odpowiednią ilość danego typu podręczników wypełniając formularz na wskazanej stronie internetowej. Nabyte tą drogą pomoce naukowe stanowią własność danej placówki edukacyjnej i są uczniom jedynie wypożyczane na czas roku szkolnego.

WŁOCHY

Na włoskim rynku podręczników funkcjonuje kilka wydawnictw specjalizujących się w tej dziedzinie. Wydawnictwa koordynują i finansują proces publikacji, chociaż korzystają z dofinansowania z budżetu państwa. Każdy podręcznik musi spełniać wymagania programowe uregulowane przez ministerstwo w rozporządzeniu (nr 41 z 2009 roku). Natomiast nie ma centralnej listy podręczników zatwierdzonych do użytku w szkole. We Włoszech nauczyciele mogą samodzielnie dobierać odpowiednie pomoce naukowe, które następnie zostają zatwierdzone przez grono pedagogiczne danej szkoły. Co 5-6 lat pojawiają się nowe pozycje na rynku podręczników. Podręczniki dla uczniów szkół podstawowych są darmowe - finansowane są przez władze lokalne, zgodnie z obowiązującymi regulacjami. Natomiast materiały dydaktyczne dla uczniów na dalszych etapach kształcenia są nabywane we własnym zakresie. Dlatego też Ministerstwo Edukacji co roku ustala zakres cen podręczników, narzucając jednocześnie nieprzekraczalny limit wydatków na pełen zestaw książek. Aby dodatkowo ograniczyć wydatki związane z kupnem podręczników, umożliwia się uczniom wypożyczenie materiałów ze szkoły, lub gwarantuje częściowy zwrot poniesionych kosztów.

Występowanie opłat za podręczniki szkolne w szkołach podstawowych i średnich I stopnia w wybranych krajach Europy

Kraj	Opłaty	Uwagi
Anglia	Nie	Podręczniki - własność szkoły
Austria	Nie	
Belgia	Nie	
Cypr	Nie	Podręczniki - własność szkoły
Czechy	Nie	Podręczniki - własność szkoły (wyjątek: dzieci z I klasy szkoły podstawowej dostają je na własność)
Dania	Nie	
Finlandia	Nie	
Francja	Nie	
Grecja	Nie	
Hiszpania	Tak	Możliwe dofinansowanie
Holandia	Nie	Decyzja szkoły - czy oddają czy wypożyczają podręczniki dzieciom
Irlandia	Tak	W 76% szkół podstawowych i 44% ponadpodstawowych istnieje możliwość darmowego wypożyczenia podręczników
Islandia	Nie	
Łotwa	Nie	Podręczniki - własność szkoły
Malta	Nie	
Niemcy	Tak	W większości landów rodzice płacą około 1/3 ceny podręczników
Portugalia	Tak	
Słowacja	Nie	Podręczniki - własność szkoły
Słowenia	Nie/Tak	Szkoła zapewnia możliwość wypożyczenia całego kompletu podręczników - za co może pobierać opłaty wynoszące maksimum 1/3 ceny kompletu
Szwecja	Nie	
Turcja	Nie	
Włochy	Nie /Tak	Szkoła podstawowa - finansowanie przez władze lokalne. Szkoła średnia - za podręczniki płacą rodzice ale ministerstwo ustala maksymalną cenę całego zestawu podręczników